

مقاله پژوهشی: ارائه الگوی مقابله با تروریسم مواد مخدر درج ۱.۰ ایران

مهدی جواهری^۱، امیرحسین یوری^۲، محمد قنبری^۳ و محمد جواد نصراله زاده^۴

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۶/۱۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۹/۱۳

چکیده

در زمان حاضر گروه‌های تروریستی در سرتاسر جهان برای رسیدن به اهداف خود در راستای انجام اقدامات ایذایی و خرابکارانه از هر روشی استفاده و برای تامین مالی و پوشش هزینه‌های خود از بهترین روش موجود یعنی قاچاق و ترانزیت مواد مخدر بهره می‌برند که این شیوه به عنوان متداول‌ترین روش کسب درآمد شبکه‌های باندی و مافیایی از دهه ۱۹۸۰ میلادی تاکنون شناخته شده است. تحقیق حاضر یک پژوهش کاربردی و در چارچوب رویکرد کیفی با به‌کارگیری روش تحقیق داده بنیاد صورت گرفته است. برای این منظور به گردآوری داده‌های به‌صورت کیفی پرداخته شده است. مشارکت‌کنندگان پژوهش شامل خبرگان (فرماندهان و مدیران پلیس در حوزه مبارزه با مواد مخدر و جرایم سازمان‌یافته، صاحب‌نظران حوزه‌های پلیسی، امنیتی - خبرگان حوزه تروریسم - و دانشگاهی) به تعداد ۱۲ نفر با استفاده از روش نمونه‌گیری گلوله برفی انتخاب شدند. ابعاد اثرگذار مهم در مقابله با تروریسم مواد مخدر و جرایم سازمان‌یافته در قالب سه بعد: ۱- همکاری‌های بین بخشی درحوزه‌های استقرار امنیت داخلی و پذیرش پیوند بین تروریسم و مواد مخدر ۲- به‌کارگیری توانمندی‌ها و ظرفیت‌ها به‌منظور پیاده‌سازی و اجرایی نمودن اقدامات مقابله‌ای در حوزه مبارزه با تروریسم مواد مخدر ۳- انتظام‌بخشی کارکردها در حوزه مبارزه با اقدامات مجرمانه مرتبط با جرائم باندی و سازمان‌یافته مرتبط در حوزه تروریسم مواد مخدر خلاصه گردید.

کلیدواژه‌ها: تامین مالی تروریسم، تروریسم، مواد مخدر، جرایم سازمان‌یافته، سطوح بین‌الملل.

^۱ عضو هیات علمی دانشگاه علوم انتظامی امین (نویسنده مسئول)، رایانامه: javaherimahdi@chmail.ir

^۲ عضو هیات علمی دانشگاه علوم انتظامی امین، رایانامه: yadyar@chmail.ir

^۳ عضو هیات علمی دانشگاه علوم انتظامی امین، رایانامه: Ali110.reza@gmail.com

^۴ عضو هیات علمی دانشگاه عالی دفاع ملی، رایانامه: MJ.Nasrollahzade@chmail.ir

مقدمه و بیان مسئله

زندگی در دنیای آشوبناک جهان معاصر و مدرنیسم، با چهارمؤلفه «بی‌ثباتی^۱، غیرقطعی^۲ بودن، پیچیدگی^۳ و ابهام^۴» همراه شده که نتایج آن را می‌توان در؛ تغییر سبک زندگی^۵ و ارزش‌های اجتماعی، افزایش فردگرایی خودخواهانه^۶، بروز لذت‌جویی افراطی^۷ و آنی، گسست بین نسلی^۸، تضعیف ارزش‌های سنتی و باورهای اخلاقی، رشد اختلالات روانی، بحران هویت، ضعف عدالت در توزیع مناسب منابع، ناکارآمدی خرده‌نظام‌های اقتصادی فرهنگی و اجتماعی، حاشیه‌نشینی و اختلال در کارکرد خانواده، مشاهده نمود. به‌طوری‌که عوامل بر شمرده، مؤلّد فضای شکننده اجتماعی و در نتیجه زمینه‌ساز گسترش شیوع مصرف مواد^۹ و اعتیاد^{۱۰} در جوامع شده‌اند. به‌رغم ۱۰۹ سال مبارزه با مواد مخدر و روان‌گردان‌ها^{۱۱} در سطوح جامعه جهانی، باید اذعان نمود که این تهدید راهبردی، چندوجهی، چندسببی و سیستماتیک، به عنوان بزرگترین شوک هزاره سوم، یک ستیز دائمی بلندمدت و نوع جدید بردگی در دنیای مدرن، مهمترین مانع رشد و توسعه پایدار و پیشرفت انسانی در جوامع شده به‌گونه‌ای که از یک‌سو تحت‌تأثیر رشد فزاینده عرضه و الگوهای بین‌المللی تولید، ترانزیت و توزیع مواد قرار داشته و از سوی دیگر تحت تأثیر رشد فزاینده تقاضا و میل به مصرف ناشی از ضعف ساختارها در ابعاد مختلف در سطوح جوامع، زمینه را برای قتل عام سرمایه‌های انسانی به عنوان محور توسعه پایدار و همچنین کسب سود غیرقانونی فراهم نموده است (صرامی، ۱۳۹۷: ۱). تحولات در حوزه امنیت داخلی در سال‌های اخیر

^۱Instability

^۲Uncertainty

^۳Complex

^۴Ambiguity

^۵Life Style

^۶Selfish Individualism

^۷Extreme Hedonism

^۸Breaking Intergenerational

^۹Drug Consumption

^{۱۰}Drug Addicted

^{۱۱}New/Novel Psychoactive Substances (NPS)

در شناسایی تحولات و تهدیدات محیطی اعم از تاثیر ناآرامی‌ها و اغتشاشات، تحریم‌ها در سطح داخلی و اختلاف نظر خبرگان و کارشناسان این حوزه، تهدیدهای ترکیبی و پیچیده دشمن با تمرکز بر امنیت داخلی و اجرای پروژه انفجار از درون و تلاش برای براندازی و تغییر نظام نمایانگر نیازمندی‌های بیش از پیش این حوزه به آینده‌پژوهی است تا اطمینان حاصل شود که کلیه اقداماتی که برای تعیین اهداف و راه‌کارهای دستیابی به آنها باتوجه به منابع و مقدرات لازم از اعتبار کافی برخوردار باشد (علیزاده، ۱۴۰۰: ۲۰۴). بنابراین در شرایط لازم باید حوزه مبارزه با مواد مخدریک پیوند راهبردی با مبارزه با تروریسم برقرار نماید تا بتواند بر بسیاری از پرونده‌ها و روندهای مبهم پیش‌رو در این راستا فایق آید.

تروریسم مفهومی غامض، پیچیده و چندبعدی، زمینه و زمانه‌پرورده بوده که باتوجه به منافع سیاسی، اقتصادی و حتی ایدئولوژیک، تفاسیر مختلفی از آن برداشت می‌شود، در این راستا یکی از چالش‌های جدی امنیتی کشورمان این است که نظام سلطه و حامیان تروریسم در منطقه غرب آسیا، اولاً تمدن اسلامی را با تروریسم مرتبط دانسته و عقبه رویدادهای تروریستی معاصر منطقه موصوف را تفکرات و اندیشه‌های اسلامی اعلام نموده‌اند و ثانياً جمهوری اسلامی ایران را حامی گروه‌های تروریستی دانسته و از تحریم‌ها به عنوان ابزاری برای مقابله با ادعای خود در مورد ایران استفاده می‌نمایند (حایک و همکاران، ۱۳۹۸: ۵۲۷).

مسئله پژوهش این است که در حال حاضر الگو و نیز راهبرد مشخصی برای مقابله با تروریسم مواد مخدر وجود ندارد و اساساً بین این دو موضوع پیوندی در نظر گرفته نمی‌شود و رده‌های مقابله‌ای، هریک در راستای ماموریت‌های محوله با مواد مخدر و یا تروریسم اقدام می‌نمایند.

پژوهش در نظر دارد الگوی قابل قبولی در حوزه مواجهه با تروریسم مواد مخدر ارائه نموده که براساس آن سیاست‌گذاری‌ها و تصمیم‌گیری‌ها اتخاذ گردد، بنابراین به منظور ایجاد هم‌گرایی و نیز هم‌افزایی در حوزه مقابله با تروریسم مواد مخدر محقق با بهره‌گیری

از تجارب خدمتی در بخش‌های مربوطه نسبت به طرح و بررسی مسئله ذهنی خود به ارائه الگوی مقابله با تروریسم مواد مخدر خواهد پرداخت.

ج.ا.ایران به دلیل موقعیت جغرافیایی خود (مجاورت با بزرگترین تولیدکننده مواد مخدر جهان؛ افغانستان) همواره در معرض تهدیدات اجتماعی زیادی از سوی حوزه قاچاق مواد مخدر بوده است. قاچاقچیان مواد مخدر مسلح، ابایی از درگیری‌ها و سرقت مسلحانه، قتل و آدم‌ربایی ندارند. قاچاق مواد مخدر جرمی که ریشه بسیاری از جرائم دیگر است و با جرائم امنیتی دیگر هم‌پوشی و همبستگی بسیار زیادی دارد (عارفی مسکونی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۲۳). امروزه قاچاق و ترانزیت غیرقانونی مواد مخدر تاثیر مستقیم بر امنیت ملی کشورها دارد و این امر می‌تواند در صورت مدیریت نامناسب و سطحی (در سیاست‌گذاری، بخش اجرایی و عملیاتی) تبعات سوء امنیتی مختلفی را در سطوح مختلف برای کشورها ایجاد نماید، لذا از آنجایی که فرآیند قاچاق مواد مخدر گردش مالی سرشاری را داشته و بسیاری از گروه‌های تروریستی نیز تمایل دارند منبع مالی قابل دسترسی را برای اقدامات خرابکارانه و براندازانه خود ایجاد نمایند، تمایل بسیاری برای فعالیت در این عرصه داشته که در این نقطه پیوند تروریسم و مواد مخدر پدید می‌آید. با توجه به جغرافیایی مرزهای مشترک ج.ا.ایران با کشورهای افغانستان و پاکستان که بالغ بر ۱۸۰۰ کیلومتر (سایت سازمان اطلاعات مرکزی آمریکا، ۲۰۲۱) می‌باشد، به‌رغم توپوگرافی خاص این مناطق و نیز میزان کنترل کشورهای موصوف بر مناطق مرزی تحت اختیار و نیز نفوذ ایالات متحده و سایر کشورهای غربی در این مناطق زمینه تشکیل گروه‌های تروریستی شکل گرفته است. این گروه‌ها با در نظر داشتن ضعف بنیان‌های اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی و سایر کمبودهای موجود قادرند از بستر شرایط ذکر شده، جمعیت قابل توجهی به‌ویژه جوانان را جذب و با بهره‌گیری از منابع مالی حاصل از عواید قاچاق و ترانزیت غیرقانونی مواد مخدر بتوانند جاذبه‌های متنوعی را برای حضور افراد بومی آن مناطق ایجاد نمایند.

ادبیات و مبانی نظری

مسئله تروریسم مواد مخدر (نارکو تروریسم) از دهه ۸۰ میلادی توسط ایالات متحده مطرح گردید (بگلی، ۱۹۹۷: ۵۷)، لیکن پس از پیروزی انقلاب اسلامی، ج.ا.ایران اهتمام ویژه‌ای را در مبارزه هدفمند با پدیده شوم مواد مخدر آغاز نموده که در این راه تاکنون بالغ بر ۳۸۰۰ شهید و بیش از ۱۲۵۰۰ جانباز را تقدیم نموده است، قاچاق و ترانزیت مواد مخدر به‌خودی خود از موضوعاتی است که به‌صورت مستقیم با امنیت رابطه دارد و می‌تواند به اشکال گوناگون بر آن تاثیر گذارد، امنیت رکن تداوم زندگی اجتماعی به‌شمار رفته و یکی از مهمترین ابعاد آن امنیت اجتماعی می‌باشد. امنیت اجتماعی در هر منطقه جغرافیایی متأثر از عوامل مختلفی است که در این میان قاچاق و ترانزیت مواد مخدر تاثیر بسیاری بر کیفیت امنیت اجتماعی جامعه دارد (ویسی، محمدی نژاد، ۱۳۹۴: ۲۸).

با ارائه الگوی مقابله با تروریسم مواد مخدر (نارکو تروریسم)، پیاده‌سازی و کاربست آن در بخش‌های سیاست‌گذاری و مقابله‌ای مبارزه با مواد مخدر و بخش‌های متولی مبارزه با تروریسم نتایج قابل انتظار است که اهمیت چنین امری را تصریح می‌نماید.

تروریسم پدیده جدیدی نیست، بلکه ابعاد و گستره آن افزایش یافته (سلیمی ترکمانی، ۱۳۹۷: ۲۱۲). در آغاز سده ۲۱ از پیچیده‌ترین و دشوارترین مسائلی است که جامعه جهانی^۳ با آن روبرو است (حیدر قلی زاده و همکاران، ۱۳۹۶: ۴۶). به‌صورتی که از بدو حیات این پدیده تا اوایل قرن ۲۰- قبل از جنگ جهانی دوم^۴ اکثر موارد شامل حذف مخالفان سیاسی دولت یا سران دولت‌ها و حکومت‌ها بود (میرمحمد صادقی، ۱۳۸۸: ۱۲۳)

^۱Bagley

^۲Terrorism

^۳ World Community

^۴World War 2(WW2)

ولی در عصر حاضر با جهانی شدن فنآوری‌های نوین، گسترش سفرهای هوایی، انقلاب ارتباطات، اقتصاد جهانی خصوصی، تروریسم از تهدیدی ملی^۱ به یک تهدید بین‌المللی^۲ و سازمان یافته مبدل گشت (غالی، ۱۳۸۲: ۳۲۸-۳۲۷). از دهه ۸۰ و ۹۰ به بعد، در اغلب کشورهای جهان به شکل‌های گوناگون و خطرناک گسترش و ارتکاب یافته است (نجومی، ۱۳۸۷: ۷). به مرور زمان و متناسب با شرایط نظام بین‌المللی^۳، تروریسم از لحاظ ماهیتی دچار دگرگونی در مفهوم تروریسم بین‌الملل شد (حیدرقلی زاده و همکاران، ۱۳۹۶: ۳۶). در این زمان مقوله و مفهوم تروریسم به لحاظ شکلی هم دچار دگرگونی در فرم و روش‌های اجرایی آن شده، به صورت «اشکال نوین تروریسم»^۴ ظهور یافته که با بازسازی لجستیکی و مدیریتی خویش از توانایی‌های بسیار گسترده‌تر و تاثیرگذاری بیشتری نسبت به قبل در دوره حاضر برخوردار شده است (حیدرقلی زاده، ۱۳۹۱: ۴۲). تروریسم مواد مخدر یا نارکوتروریسم از این جمله موارد نوین قلمداد می‌شود (مبلغی، ۱۳۸۹: ۵۶).

هر یک از دیدگاه‌های مربوط به تروریسم و مواد مخدر مولفه‌های خود را دارد، لیکن با بررسی بسیاری از اقدامات تروریستی و نیز اهداف گروه‌های تروریستی ارتباط این دو پدیده بیش از پیش به یکدیگر نزدیک شد، تاجایی که عبارت تروریسم مواد مخدر ایجاد و نوع نگاه صاحب‌نظران مسائل امنیتی به این دو مقوله متفاوت شد. حال به لحاظ تغییر دیدگاه می‌بایست مبانی نظری جدیدی در ارتباط با پیوند این دو ارائه تا بتوان به صورت عمقی و ریشه‌ای الگوی واحدی را ترسیم نمود تا به صورت نسخه‌ای مشترک برای رده‌های مقابله‌ای مبارزه با مواد مخدر و تروریسم مورد استفاده قرارگیرد. در این تحقیق مواد مخدر

¹ National Threat

² International Threat

³ International System

⁴ New Forms of Terrorism

و تروریسم به عنوان دو مفهوم و تهدید در نظر گرفته شده است. در این بخش قبل از ورود به بحث اصلی پیرامون امنیت و اهمیت آن به نگاه مکتب‌گرایانه و دینی توجه می‌شود.

« بار خدایا، تو می‌دانی، که آن کارها که از ما سرزد، نه برای هم‌چشمی بود و نه رقابت در قدرت و نه خواستیم از این دنیای ناچیز چیزی افزون به چنگ آوریم. بلکه می‌خواستیم نشانه‌های دین تو را که دگرگون شده بود بازگردانیم و بلاد تو را اصلاح کنیم تا بندگان ستم‌دیده‌ات در امان مانند و آن حدود که مقرر داشته‌ای، جاری گردد» (نهج البلاغه، خطبه ۱۳۱). حضرت علی (ع) در این فراز ضمن رد قدرت‌طلبی و دنیاطلبی فلسفه سیاسی حکومت خود را بر دو پایه: ایجاد امنیت و اقامه حدود الهی بنیان می‌نهد. این واقعیت که امنیت گوهر گرانبهایی است که حتی امر مهم اقامه حدود الهی نیز منوط به وجود آن می‌باشد، مقدم داشتن اصل امنیت بر اصل اقامه حدود الهی از کلام فوق برمی‌آید.^۱ همان‌طوری امنیت که در سیره اولیای الهی بارها در زمینه‌های مختلف مطرح، قرآن نیز مقوله امنیت را در موارد گوناگونی بیان نموده است، اهمیت و ضرورت آن را به عنوان سنگ زیرین مؤلفه‌های تکامل انسان معرفی می‌نماید، تأکید و توجه قرآن به مقوله امنیت خود نشان‌گر این واقعیت است که رشد، توسعه و شکوفایی در تمام حوزه‌های زندگی جز در سایه امنیت و آرامش امکان‌پذیر نخواهد بود. اهمیت امنیت در زندگی انسان از نظر قرآن را با توجه به نمونه‌های ذیل می‌توان بیان نمود. امنیت در دوری از بت‌پرستی حفظ رفاه و آسایش چنان است که حضرت ابراهیم درخواست می‌کند « خدایا این شهر را امنیت بخش و به مردمان

^۱ اللَّهُمَّ إِنَّكَ تَعْلَمُ أَنَّهُ لَمْ يَكُنْ الَّذِي كَانَ مِنَّا مُنَافِسَةً فِي سُلْطَانٍ، وَلَا أَلْتَمَسَ شَيْءٌ مِنَّا فُضُولَ الْخَطَامِ، وَ لَكِنَّ لِرَبِّدِ الْمَعَالِمِ مِنْ دِينِكَ، وَ نُظْهِرِ الْبِإِصْلَاحِ فِي بِلَادِكَ، فَيَأْمَنُ الْمَظْلُومُونَ مِنْ عِبَادِكَ، وَ تُقَامُ الْمُعْطَلَةُ مِنْ خُدُودِكَ.

آن، از میوه‌ها روزی گردان^۱ و نیز می‌فرماید: «پروردگارا این شهر را امنیت بخش و فرزندانم را از پرستش بت‌ها دور نگاه دار».^۲

تروریسم مواد مخدر

دشوار بتوان تاریخی برای تولد تروریسم مواد مخدر ترکیب خشونت‌آمیز تجارت غیرقانونی مواد مخدر و تهدید سیاسی معین نمود. رئیس‌جمهور و مقامات پرو در سال ۱۹۸۳ این اصطلاح را با مرتبط ساختن شورش گروه مائوئیستی^۳ راه درخشان با تجارت مواد مخدر مطرح ساختند و کمی بعد این اصطلاح در مورد بازوی نظامی کارتل^۴ مواد مخدر مدلین^۵ نیز به‌کار رفت. آنچه جنگ بر ضد تروریسم مواد مخدر را بهتر نشان می‌دهد گزارش تلویزیونی مهم ناسی و رونالد ریگان در چند سال قبل بود، درحالی‌که بر صندلی کاخ سفید نشسته، درباره «مبارزه با مواد مخدر» سخن می‌راند یا زمانی که به‌نظر می‌رسید گورباچف می‌خواهد به‌طور یک‌جانبه به جنگ سرد^۶ پایان بخشد و قذافی به‌جای عملی ساختن تهدید خود مبنی بر گسترش تروریسم به درون خود آمریکا ترجیح داد در لاک خود فرو رود، تروریسم مواد مخدر به فوری‌ترین و جدی‌ترین تهدید خارجی برای آمریکاییان تبدیل گشت. اتهامات شروع شد؛ کارتل‌های کلمبیا با عواید حاصل از تجارت مواد مخدر به چریک‌های چپ‌گرا^۷ و ساندینیست‌های^۸ نیکاراگوئه با تجارت کوکاین^۹ به شورشیان السالوادور کمک می‌کردند (دردریان، ۱۳۸۲):

^۱ بقره-۱۲۶

^۲ ابراهیم-۳۵

^۳ Maoism

^۴ Cartel

^۵ Medellin

^۶ Cold War

^۷ Left-Wing Rebel Groups

^۸ The Sandinista National Liberation Front

^۹ Cocaine

۱۸۶). این اصطلاح را بعد از شرح سیر تاریخی می‌توان این‌گونه تعریف کرد: تروریسمی که ناظر بر کاربری مواد مخدر به‌منظور تهدید امنیت اجتماعات است و کلیه فعالیت‌های راجع به تولید و توزیع انواع مواد مخدر و روانگردان را دربرمی‌گیرد. بدون تردید، این مواد به‌دلیل تاثیر فیزیکی و روحی و پیامدها برای مصرف‌کنندگان، عملاً بخشی از جامعه را از صحنه حیات عادی و تصمیم‌گیری به‌منظور مدیریت زندگی خویش خارج می‌سازند. در این صورت نقش اجتماعی^۱ این‌بخش از اجتماع، زاینده‌گی و اخلاقیت‌های لازم برای ارتقای روابط جمعی نخواهند داشت بلکه به عناصر و بازیگران دخیل در تولید ناهنجاری‌های اجتماعی خواهند پیوست. هراندازه جمعیت آسیب‌پذیر از این فعالیت‌ها، جوانان باشند، دوره‌های بقای آثار و پیامدهای این مواد بیشتر و در نتیجه، دوره‌هایی از آسیب‌پذیری و به‌خود آمدن جامعه به‌منظور دوری از این بلایا بیشتر خواهد شد. بنابراین تروریسم مواد مخدر را به این دلیل باید جدی گرفت که شکل یک شبکه فراملی بزرگ و نه سرمایه‌داری ابتدایی را به‌خود گرفته و به-همان نسبت به قدرت سیاسی دست یافته که در صورت عدم پیشگیری جامعه را به تباهی می‌کشاند (ساعد، ۱۳۹۰: ۲۹).

پیشینه تحقیق

درخصوص نارکوتروریسم پژوهش‌های متعددی در داخل و خارج کشور صورت پذیرفته است که به‌لحاظ عنوان با این پژوهش متفاوت بوده و به‌لحاظ موضوعی مباحث متفاوتی از این تحقیق را پیگیری نموده‌اند که به ذکر برخی پرداخته می‌شود.

۱- در پژوهش حقانی^۲، کلوگوسکی^۳، رجبی فرد^۴، لتینی^۵ (۲۰۲۲)، با عنوان « پنجاه سال - تحقیق علمی در مورد تروریسم» این‌گونه اشاره شده: ادبیات علمی تروریسم در مقایسه

^۱ Social Role

^۲ Milad Haghani

^۳ Erica Kuligowski

^۴ Abbas Rajabifard

^۵ Peter Lentini

کامل خود با سه هدف اصلی تجزیه و تحلیل می‌شود: (۱) تعیین عینی چینش ساختاری این حوزه (۲) مستندسازی روندهای زمانی جاری و گذشته آن (۳) شناسایی زمینه‌های کم‌تر توجه شده. میزان ادبیات این حوزه بیش از ۱۸۰۰۰ مورد تخمین زده می‌شود. در بالاترین سطح مجموع موضوعات برآورد شده از چهار بخش اصلی: (الف) سیاسی، ایدئولوژیک و جرم‌شناسی (ب) اقتصادی (ج) روانی (د) جنبه‌های واکنش اضطراری - تحقیقات تروریسم تشکیل شده است و

۲- آکانی (۲۰۲۲)، در « ارزیابی محاسبه‌ای نقش مواد مخدر بر پویایی گسترش تروریسم» بیان می‌نماید که مواد مخدر و تروریسم از اوایل دهه ۱۹۰۰ به عنوان یک مشکل عمده در حوزه سلامت و یک موضوع اجتماعی در بسیاری از کشورهای جهان بوده است. مصرف مواد مخدر و اقدامات تروریستی در سال‌های اخیر به موضوعی حیاتی تبدیل شده چراکه آینده نسل جوان را نابود و اقتصاد ملت‌ها را تحت تأثیر سوء قرار می‌دهد. در این مطالعه، یک رویکرد مدل ریاضی برای بررسی نقش مصرف مواد مخدر بر پویایی گسترش تروریسم در یک جامعه آماری مورد استفاده قرار گرفت. مدل موصوف با یک معادله دیفرانسیل معمولی هفت بعدی توسعه داده شد. نقاط تعادل، ثبات محلی و پایداری جهانی به صورت تحلیلی و عددی تجزیه و تحلیل شدند. این مدل انشعاب معکوس را نشان می‌دهد، که اشاره دارد ریشه‌کن نمودن مواد مخدر و تروریسم با توجه به نتایج حاصله دشوار خواهد بود. همچنین از نتایج می‌توان استنباط نمود که در صورت نظارت و برخورد صحیح و مناسب با مواد مخدر، مشکل گسترش تروریسم قابل کنترل خواهد بود.

۳- ذاکری (۱۳۹۸)، در پژوهشی با عنوان « نارکو تروریسم تهدیدی مشترک علیه امنیت انسانی و ملی کشورهای جنوب غرب آسیا» به بررسی این موضوع می‌پردازد که یافته‌های پژوهش حاکی است: با بازپس‌گیری سرزمین‌های تحت تصرف سازمان هیبریدی داعش در مناطق عراق و سوریه ممکن است تصور گردد که تهدیدات داعش و پیامدهایی همچون نارکو تروریسم آن به پایان رسیده و یا کمرنگ شده است، اما متأسفانه باید اذعان

داشت که درون منطقه خاورمیانه مادامی که تفاوت‌های هویتی، قومیتی، زبانی و فرهنگی به رسمیت شناخته نشده و مورد احترام قرار نگیرد، احتمال شکل‌گیری هرگونه گروه‌های افراطی خشونت‌ورز وجود خواهد داشت. از آنجایی که در اتخاذ سیاست‌گذاری‌ها در نظر گرفتن متغیرهای گوناگونی ناگزیر ضروری می‌نماید، لذا در بررسی چشم‌انداز سیاست‌های مقابله با نارکو تروریسم در منطقه، نیاز است که پارامترهایی چون تغییرات جمعیتی - و عوامل فرامنطقه‌ای همچون سیاست‌های مواد مخدری برخی قدرت‌های بزرگ دخیل در منطقه همچون ایالات متحده آمریکا را نیز در تحلیل‌ها گنجانند.

رشد جمعیت و هم‌زمانی این پدیده با بی‌ثباتی‌های اقتصادی و اجتماعی در کشورهای - در حال توسعه و افزایش جمعیت جوان در این مناطق و درهم‌تنیدگی این عوامل، در کشورهایی که از زیرساخت‌های کارآمد اقتصادی و اجتماعی برخوردار نیستند، این جمعیت جوان را با بحران بیکاری روبرو خواهد نمود. در خصوص دلایل گرایش افراد به - خصوص جوانان به عضویت در گروه‌های افراطی خشونت‌ورز، یکی از مهمترین فاکتورها فقر و بیکاری است. علاوه بر آن با افزایش جمعیت جوان در صورت فقدان ادغام اجتماعی و اقتصادی، بسترهای تمایل به مصرف مواد مخدر نیز افزایش خواهد یافت. تجمع این عوامل، نتیجه‌ای جز گسترش انواع تجارت غیرقانونی مواد مخدر در سمت عرضه و تقاضا از یک سو و توسعه فعالیت‌های نارکو تروریستی از سوی دیگر، نخواهد داشت.

۴- میکوشش و شریف‌زاده (۱۳۹۸)، در «نارکو تروریسم و تاثیر آن بر چندجانبه‌گرایی - کشورهای آسیای مرکزی» موضوع را بررسی نموده و نتیجه پژوهش حاکی است: راهبرد مورد استفاده قاچاقچیان مواد مخدر باعث شده است که امروزه از آن به عنوان یک معضل امنیتی یاد شود، لذا کشورهای این منطقه به منظور مدیریت و کنترل آنها تلاش کرده‌اند که در قالب سازمان‌های گوناگون از جمله: اکو، شانگهای، سازمان پیمان امنیت جمعی و سازمان همکاری کشورهای آسیای مرکزی چندجانبه‌گرایی ایجاد کنند، چراکه تمام جمهوری‌های آسیای مرکزی قاچاقچیان مواد مخدر و ترورهای سازمان‌یافته آنها را به عنوان یک تهدید مشترک تعریف کرده و این مسئله باعث شده است که در این پژوهش از

همکاری کشورهای آسیای مرکزی به منظور مدیریت معضل امنیتی مذکور، تحت عنوان چندجانبه‌گرایی یاد شود.

۵- مسکونی و همکاران (۱۳۹۸)، در « تأثیر قاچاق مواد مخدر بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران» به بررسی موضوع امنیت اجتماعی پرداخته و بیان می‌دارند، امنیت اجتماعی در هر کشور یا منطقه جغرافیایی متأثر از عوامل مختلفی است که در این میان، قاچاق مواد مخدر یکی از عواملی است که تأثیر بسیار زیادی بر کیفیت امنیت اجتماعی در جامعه دارد، یافته‌های پژوهش حاکی است: پدیده مواد مخدر، یکی از مسائل مهم جهان معاصر محسوب می‌گردد و تمام کشورها با وجود تفاوت‌های قومی، فرهنگی، مذهبی و ساختار سیاسی و حکومتی با این معضل درگیر هستند. قاچاق مواد مخدر یکی دو قرن گذشته با هدف استعمار دولت‌ها و ملت‌ها و در دهه‌های گذشته با رویکرد سیاسی-اقتصادی درآمیخته بوده است. طبق آخرین آمارها تجارت مواد مخدر پس از تجارت نفت و تسلیحات، سومین کالای بزرگ جهانی برای کشورهای جهان سوم است. پشت مواد مخدر یک تجارت قوی و منافع مالی وجود دارد. از این دیدگاه کنترل نظامی و ژئوپولیتیک بر روی مسیرهای مواد مخدر، همانند کنترل بر روی نفت و خطوط انتقال انرژی راهبردی است.

۶- کرم‌زاده و فیض (۱۳۹۸)، در پژوهشی با عنوان « قاعده نفی سبیل و الحاق ایران به کنوانسیون بین‌المللی مقابله با تأمین مالی تروریسم» به بررسی حفظ استقلال و عزت دولت اسلامی در ارتباطات، تعهدات و روابط بین‌الملل پرداخته و از آنجایی که الزامات قاعده نفی سبیل بر اساس دلایل عقلی و نقلی بر مدار اصلی چون نفی سلطه کافر بر مسلمان استوار بوده و پذیرش حقوقی رابطه با دیگر دولت‌ها و انعقاد هر نوع قرارداد و معاهده‌ای را منوط به عدم سلطه بیگانگان بر کشورهای اسلامی می‌داند. موضوع الحاق ایران به کنوانسیون مبارزه با تأمین مالی تروریسم نیز از جمله معاهدات بین‌المللی محسوب که در این پژوهش با توجه به ضرورت توسعه اقتصادی کشور و دلالت قاعده بر اصل نفی سلطه‌پذیری به آن پرداخته شده است. براساس یافته‌ها: درخصوص الحاق ایران به کنوانسیون مبارزه با تأمین

مالی تروریسم نیز ضروری است قانون‌گذاران با استفاده از دیدگاه کارشناسان خبره این حوزه و با در نظر گرفتن مصالح و منافع عمومی جامعه تصمیم‌گیری نمایند. در این حال هرگز نوبت به تعارض نمی‌رسد. بنابراین رعایت مصالح کلان در اجرا و تطبیق احکام و توجه به اقتضائات زمانی و مکانی و واکنش‌های داخلی و خارجی از ضروریات قواعد فقهی است. چنانکه گاه دولت و نظام اسامی ناچار است به انگیزه نفی هرگونه سبیل و سلطه در آینده، به‌طور موقت و گذرا پذیرای نوعی سلطه باشد. شرایط جهان کنونی ارتباط با دولت‌های دیگر را در ابعاد مختلف سیاسی، فرهنگی و خصوصاً اقتصادی ضروری می‌نماید. بی‌تردید مفهوم سبیل با اینکه مفهومی ثابت، اما در تحقق و عینیت یافتن (مصادق) متغیر و تابع شرایط زمانی و مکانی است. این مفهوم به اقتضای مورد و پیچیده بودن به‌شدت تحت تأثیر شرایط و ظرفیت‌هاست و لذا چه بسا آنچه در گذشته مصادق سبیل بوده، در دوران معاصر نباشد و آنچه که در گذشته از مصادیق سبیل نبوده است در دوران معاصر از مصادیق سبیل محسوب گردد.

۷- دامیترا میحای لوکا^۱ و گابریل کارمان^۲ (۲۰۲۱)، در « هزینه‌های اقتصادی تروریسم در سطح اتحادیه اروپا» به بررسی حملات تروریستی سال‌های اخیر در اتحادیه اروپا می‌پردازند و این موضوع که مبارزه با تروریسم در سطح داخلی و بین‌المللی اتحادیه اروپا در دستور کار اصلی کشورهای عضو قرار گرفته و این راهبرد دارای یک هدف عمده (که همان ارتقاء خط‌مشی‌ها و سیاست‌گذاری‌ها به‌منظور ایجاد رویه یکپارچه و اطمینان‌بخشی در راستای ایجاد امنیت در بالاترین سطح اتحادیه اروپا) است. براساس نتایج همکاری‌ها و تعاملات بین‌المللی در جهت سیاست‌گذاری‌ها و قانون‌گذاری استاندارد و پیاده‌سازی اقدامات مرتبط در مقابله با تروریسم تا حد زیادی حوادث تروریستی را در سطح اتحادیه اروپا کاهش خواهد داد. نکته دیگر اینکه حملات تروریستی هزینه‌های اقتصادی را ایجاد می‌کند که هزینه‌های مستقیم توسط اقدامات تروریستی و هزینه‌های غیرمستقیم که نتیجه تغییرات رفتاری افراد و موسسات (برای مثال دولت‌ها) به‌ویژه آنهایی که متأثر از این

¹ Dumitru-Mihai LUCA

² Gabriel CARIMAN

تأثیرات می‌باشند، خواهد بود. معمولاً اثرات روانی اقدامات تروریستی بازتاب منفی دو چندانی را در پی دارد.

۸- ویلا آندرا^۱ (۲۰۱۹)، در «مقابله با نارکو تروریسم» موضوع را بررسی نموده و نتایج حاصله حاکیست: تروریسم مواد مخدر از خطرناکترین تهدیدات ملی به‌شمار می‌رود. ایالت متحده باید به‌سرعت با آن برخورد نماید و در این راستا تغییر در قوانین مواد مخدر و تصویب مقررات مقابله‌ای مرتبط با نارکو تروریسم لازم می‌باشد.

۹- پیری هاندوکو^۲ و محمد سیاگیلا^۳ (۲۰۱۹)، در پژوهشی با عنوان «الگوی تامین مالی تروریست در اندونزی بر اساس دولت اسلامی عراق و سوریه - مطالعه موردی گروه سانتوسو» به بررسی، جمع‌آوری و مدیریت کمک‌های مالی هواداران این گروه در پشتیبانی از اقدامات تروریستی گروه موصوف می‌پردازد. برابر نتایج؛ این گروه از سه طریق منابع مالی خود را تامین می‌نمود، کمک‌های اعطائی از سوی افراد، حمایت هواداران و اهدای کمک‌های نقدی و پول ناشی از اقدام مجرمانه سرقت موتور سیکلت و فروش آن، که این مبالغ از طریق انتقال از بانک و یا کارت‌ها به‌وسیله دستگاه خودپرداز صورت می‌گرفت. در بخشی از این کمک‌ها، درآمد حاصله از کشت کاکائو در زمره این پشتیبانی‌ها قرار می‌گرفت، البته این شیوه قابلیت استمرار بلندمدت را نداشت.

۱۰- فرلیک؛ گرون والد؛ ماندالا^۴ (۲۰۱۸) پژوهشی با عنوان «پیشگیری وضعی از تروریسم و جرم» انجام دادند. این مطالعه به‌صورت نظام‌مند ادبیات منتشر شده حوزه پیشگیری وضعی از وقوع جرم^۵ و تروریسم را بین سال‌های ۲۰۰۶ و ۲۰۱۶ بررسی می‌نماید. در این مطالعه بر تعدادی از متغیرهای مرتبط با پیش‌زمینه‌های فکری نویسندگان، موسسات

¹ Andrea Villa

^۲Prihandoko

^۳Muhamad Syauqillah

^۴Joshua D. Freilich

^۵Jeff Gruenewald

^۶Marissa Mandala

⁷ Situational Crime Prevention

انتشاراتی آثار مربوطه، روش‌های مورد استفاده در پژوهش‌ها، کشورها و گروه‌های تروریستی نیز تمرکز شده که نتیجه این پژوهش حاکی است؛ تعدادی از مسائل ناشناخته در این حوزه شناسایی گردیده که نیاز به توجه بیشتر دارد. موضوعاتی نظیر؛ نیاز به طرح‌های چندمتغیره بیشتر، تمرکز دقیق‌تر بر جنبش‌های تروریستی خاص و راهبردهای مورد استفاده در قبال آنها و احتمالاً اصلاح اقدامات شرورانه و سایر ارکانی که به عنوان فرصت در اختیار تروریست‌ها قرار می‌گیرد.

۱۱- جان هورگان^۱ نیل شورتلند^۲ و سوزت اباسیانو^۳(۲۰۱۸) در «گونه‌شناسی تروریسم: تمایز رفتاری خشونت‌آمیز مجرمان افراطی» تبیین می‌نمایند؛ که برخلاف جرم‌شناسی اولیه، تحقیقات تروریسم در حال حاضر موضوع تغییرات رفتاری بین افراد محکوم به اقدامات مجرمانه تروریستی را نادیده می‌گیرد یا به حداقل می‌رساند. در نتیجه، درک ما از عناصر تشکیل‌دهنده ارتکاب و اینکه جرم برای مرتکبین چه معنایی دارد، محدود باقی می‌ماند. به نوبه خود، توانایی ما برای ارائه پشتیبانی مبتنی بر داده‌های اطلاعاتی از حوزه‌هایی مانند ارزیابی عوامل خطر، احکام قضایی صادره در رابطه با محکومیت و مدیریت مجرم پس از آزادی از همان ابتدا لغو می‌شود. این پژوهش داده‌های رفتاری را برای متمایز کردن بیشتر مجرمان تروریستی بر اساس تجزیه و تحلیل الگوهای رفتاری قابل مشاهده قبل از دستگیری گزارش می‌کند.

۱۲- جلالی و همکاران (۱۳۹۶) در پژوهشی با عنوان «تروریسم مواد مخدری و رویکرد پیشگیرانه حقوقی جهانی و جمهوری اسلامی ایران در مقابله با آن» به بررسی تروریسم مواد مخدری و رویکرد پیشگیرانه حقوقی سازمان‌های جهانی و منطقه‌ای، علی‌الخصوص اقدامات جمهوری اسلامی ایران در جهت مبارزه و مقابله با آن می‌پردازد، نتیجه این پژوهش حاکی است: این پدیده شوم نیز بیش از آنکه فعالیتی سوداگرانه، تجاری و اقتصادی در عرصه مافیای اقتصاد بین‌المللی باشد، ابزاری کارآمد، موثر و راهبردی در

¹ John Horgan

² Neil Shortland

³ Suzzette Abbasciano

گسترش نظام سلطه صاحبان قدرت جهان بر کشورهای جهان سوم می‌باشد. تحلیلگران مسائل سیاسی و اجتماعی بر این باورند که در تهاجم و نفوذ فرهنگی، این پدیده مهمترین عامل تباهی و انحطاط اخلاقی جوامع امروزی به‌شمار می‌رود. متأسفانه گسترش دامنه این پدیده در جامعه امروزی به حدی است که حتی قشر متفکر و تحصیل کرده را نیز به سمت خود کشانده است. مبارزه با این پدیده قطعاً پیش از آنکه مأموریتی در راستای وظایف نیروی انتظامی یا سایر نیروهای نظامی و امنیتی باشد، اقدامی راهبردی در مقابله با ابزار نظام سلطه جهانی در انحطاط اخلاقی جوامع با اهداف خاص سیاسی که به‌نوعی تروریسم است، می‌باشد. بنابراین به‌نظر می‌رسد قاچاقچیان مواد مخدر و تروریست‌های مواد مخدر با انتقال این مواد به داخل یک جامعه یا یک کشور به عنوان یک آسیب اجتماعی، هیچگاه به‌طور کامل ریشه‌کن نخواهد شد، اما با تدابیر پیشگیرانه، اندیشه و تلاشی مخلصانه و همه‌جانبه حداقل می‌توان آن را کنترل نمود. در این راستا، باید تلاش ارگان‌های نظامی، سیاسی، قانون‌گذاری و فرهنگی بر این باشد تا با ارتقاء سطح آگاهی اقشار مختلف سطح یک کشور و جامعه، پیشگیری از زمینه‌های قاچاق و تروریسم مواد مخدری را مقدم بر اعتیاد، دستگیری و درمان معتادین بدانند.

۱۳- الهویی نظری و جلالی (۱۳۹۶) در «مسئولیت بین‌المللی دولت‌های تأمین‌کننده مالی تروریسم» به بررسی تأمین مالی تروریسم به‌معنای فراهم آوردن انواع منابع مالی و لجستیکی همچنین هرگونه تسهیلات دائمی و موقتی برای تروریست‌ها به‌منزله یکی از مصادیق بارز حمایت دولت‌ها از تروریسم است. با وجود قواعد و مقررات گوناگون در ممنوعیت تأمین مالی تروریسم این پدیده نه تنها کاهش نیافته بلکه رفته رفته پیچیده‌تر و بر میزان آن افزوده شده است. علت آن جریان داشتن شریان‌های پولی این گروه‌هاست. ظهور گروه‌های تروریستی جدید در مناطق مختلف جهان به‌ویژه غرب آسیا گواه بر این ادعاست. ناکارآمدی قواعد و مقررات موجود در منع دولت‌ها از حمایت مالی تروریسم می‌تواند ناشی از منتسب نشدن اعمال تروریست‌ها به دولت‌های حامی آنها باشد. این فرضیه مبتنی بر این واقعیت است که در طرح پیش‌نویس مواد کمیسیون حقوق بین‌الملل

۲۰۰۱ حمایت مالی در آستانه‌ای نیست که بتواند معیار انتساب را محقق کند. یافته‌های پژوهش حاکی است: تروریسم به معنای ایجاد رعب وحشت در جامعه برای رسیدن به یکسری اهداف از موضوعات بسیار مهم عصر حاضر است. هرچه جوامع پیشرفت می‌کنند و سطح امنیت بالاتر می‌رود تضعیف این امنیت نیز متضمن هزینه‌های بالاتری است. از این رو تروریست‌ها باید منابع مالی اقدامات دهشت‌افکن خود را تامین کنند. این منابع مالی از طریق فعالیت‌های قانونی و غیرقانونی آنها و از همه مهم‌تر حمایت‌های مالی برخی دولت‌ها فراهم می‌شود که در اصطلاح تأمین مالی تروریسم خوانده می‌شود. تأمین مالی تروریسم به منزله یکی از مصادیق بارز حمایت دولت‌ها از گروه‌های تروریستی موضوعی بسیار مهم در دو دهه اخیر می‌باشد. به همین جهت است که اکثر قواعد و مقررات در ممنوعیت و محکومیت تأمین مالی تروریسم در همین دو دهه تصویب و به اجرا گذاشته شده‌اند. با توجه به این قواعد و مقررات تأمین مالی تروریسم یکی از مصادیق بارز تهدید علیه صلح و امنیت بین‌المللی است که می‌تواند کشور متخلف را با تحریم‌ها و اقدامات قهری شورای امنیت مواجه کند.

۱۴- کرومبا سینک^۱ و نانس^۲ (۲۰۱۳) در پژوهشی با عنوان « مواد مخدر و نارکو تروریسم به عنوان تهدیدات امنیتی: مطالعه شمال شرقی هند» موضوع را بررسی که برابر نتایج: قاچاق مواد مخدر و تروریسم به عنوان موضوعات با اهمیت امنیتی بلندمدت در منطقه ظهور و بروز نموده است، این دو پدیده در قالب وسیع و پیچیده‌ای به منظور ایجاد گروه‌های سازمان یافته از دهه‌های پایانی جنگ سرد شکل گرفته و در صورت عدم وجود اقدامات مقابله‌ای مناسب در سطوح ملی و منطقه‌ای ادامه خواهد یافت. تروریسم مواد مخدر تهدیدات جدی خود را در منطقه به صورت‌های بی‌ثباتی سیاسی، اشاعه بیماری، تروریسم، فقدان توسعه اداری و روندهای دیپلماتیک در پی داشته است، این مقوله به صورت فراملی موثر بوده و از مرز کشورهای منطقه نیز فراتر می‌رود.

¹Ningthoujam Koiremba Singh

²William Nunes

۱۵- جوشا، آستون^۱ (۲۰۱۳) در پژوهشی با عنوان « نارکو تروریسم، مطالعه انتقادی » قاچاق و سوء مصرف مواد مخدر در آسیا را با توجه به ارتباط موجود با گروه های تروریستی مورد ارزیابی قرار می دهد و نتایج حاکیست: تمرکز کشورهای آسیایی به ویژه شبه قاره هند در حوزه اقدامات مقابله ای از قبیل رهگیری، شناسایی مسیرهای قاچاق مواد مخدر، ریشه کنی مزارع کشت مواد مخدر، ارتقاء سطح همکاری های منطقه ای و بین المللی. پذیرش شکست در انجام اقدامات مقابله ای انجام شده تاکنون در همه سطوح و این امر در دو حالت قابل ارائه است: ۱- نقص سازمان های امنیتی در جمع آوری اطلاعات در خصوص حملات تروریستی آینده و پیشگیری از آنها، ۲- نقص در توانایی های موجود در پیاده سازی عملیات های موثر نظامی در ریشه کنی شبکه های سازمان یافته مواد مخدر و ریشه ای آن. مشکلات و تفاوت های سیاسی در جنوب آسیا باعث شده که این کشورها به صورت عملی در توافقات جهانی و منطقه ای مبارزه با مواد مخدر و تروریسم حاضر نبوده و همانند سایر توافقات بین این دولت ها ضمانت اجرایی ندارد، لذا همکاری در سطح منطقه ای و بین المللی در عمل می تواند راه گشا و مشکلات حوزه های موصوف را تا حد قابل قبولی مرتفع نماید.

۱۶- کریس جی دولان^۲ (۲۰۰۵) در « سیاست ایالات متحده در مقابل نارکو تروریسم، رویکرد اقتضایی همگرایی مقابله با مواد مخدر و تروریسم » اشاره به سازمان های تروریستی می نماید که به صورت فزاینده ای وابسته به درآمدهای قاچاق مواد مخدر به عنوان یکی از منابع مالی جهت تامین بودجه اقدامات تروریستی خود می باشند که تلاش های اطلاعاتی و امنیتی ایالات متحده در برخورد با این مقوله منتج به یک رویکرد واحدی (مبارزه هم زمان با مواد مخدر و تروریسم) شده و در این راستا بین دستگاه های مرتبط مقابله ای پیوندی ایجاد شده است. نتیجه این پژوهش حاکیست: سیاست ایالات متحده با نارکو تروریسم در روند فعلی برخی از واقعیت های خاص را نادیده گرفته است، انگشت اتهام بسیاری از منتقدین به ارتباطات غیرمستقیم و در بسیاری از موارد دارای ابهام نارکو تروریست ها می -

¹ Joshua Aston
² Chris J. Dolan

باشد، علاوه بر این، منتقدین به ممنوعیت مواد مخدر اعتقاد دارند که غیرقانونی بودن این مواد منافع عظیم مالی و سود سرشاری را به منظور حمایت از تروریست‌ها و سازمان‌های ستیزه‌جو ایجاد می‌نماید و نگرانی دیگر اینکه در بررسی نارکو تروریسم به پیچیدگی‌های گروه‌های تروریستی و ستیزه‌جو پرداخته نمی‌شود. در پایان این سوال مطرح شده که آیا می‌توان به مشکلات کشورهای افغانستان و کلمبیا صرفاً با بهره‌گیری از یک چهارچوب نظامی و انتظامی پرداخته و سایر موضوعات سیاسی، اقتصادی و اجتماعی نادیده انگاشته گردد؟

۱۷- بورن هد(۲۰۰۴) در پژوهشی با عنوان « تروریسم مواد مخدر؛ تلفیق جنگ و مواد مخدر و جنگ و هراس» سعی نموده تا مشابهت‌ها و تفاوت‌های قاچاق مواد مخدر و تروریسم احصا شود و در نتیجه رویکرد مناسبی به منظور رویارویی با تروریسم مواد مخدر ارائه گردد. اگرچه در گذشته مواد مخدر و تروریسم دو مقوله کاملاً جدا بود و برای برخورد با هریک می‌بایست راهبرد خاص خود اتخاذ می‌شد، لیکن در پدیده تروریسم مواد مخدر (ترکیب تروریسم و مواد مخدر) می‌توان با به‌کارگیری یک رویکرد مقابله‌ای واحد، در هزینه‌ها کاهش ایجاد نمود.

باتوجه به پژوهش‌ها در خصوص تروریسم مواد مخدر (نارکو تروریسم) در جهان از دهه ۸۰ میلادی و در ج.ا.ایران از دهه‌های اخیر تاکنون جنبه‌های مختلفی از این پدیده مورد بررسی قرار گرفته، لیکن در ج.ا.ایران تاکنون پژوهشی مبنی بر مقابله با این پدیده انجام نشده است. این تحقیق به این موضوع در قالب مواد مخدر پرداخته و نگاه فراتری با رویکرد پیوند تروریسم با مواد مخدر نگرشی نو به این مقوله دارد که سعی خواهد نمود با بهره‌گیری از مبانی نظری و پیشینه تجربی پژوهش بر اساس تحقیقات (حقانی و همکاران (۲۰۲۲)، آکانی (۲۰۲۲)، ذاکری (۱۳۹۸)، میرکوشش و شریف زاده (۱۳۹۸)، مسکونی و همکاران (۱۳۹۸)، جلالی و همکاران (۱۳۹۶)، الهویی نظری و جلالی (۱۳۹۶)، دامیترا میحای لوکا و گابریل کارمان (۲۰۲۱)، کرم‌زاده و فیض (۱۳۹۸)، ویلا آندرا (۲۰۱۹)، پیری

هاندوکو و محمد سیاگیلا (۲۰۱۹)، کرومبا سینکو نانس (۲۰۱۳)، جوشا، آستون (۲۰۱۳)، کریس جی دولان (۲۰۰۵) که مجموعه‌ای از طرح‌های پژوهشی و مقالات داخلی و خارجی می‌باشد، پژوهشی با نگاهی نو و متمایز به تروریسم مواد مخدر ایجاد و شکل بگیرد.

روش تحقیق

تحقیق حاضر یک پژوهش کاربردی و در چارچوب رویکرد کیفی و با به‌کارگیری روش تحقیق داده بنیاد صورت گرفت. برای این منظور به گردآوری داده‌های کیفی پرداخته شد. شرکت‌کنندگان پژوهش شامل خبرگان (فرماندهان، مدیران پلیس در حوزه مبارزه با مواد مخدر و جرایم سازمان‌یافته، صاحب‌نظران) حوزه‌های پلیسی، امنیتی (خبرگان حوزه تروریسم) و دانشگاهی به تعداد ۱۲ نفر با استفاده از نمونه‌گیری گلوله برفی انتخاب شدند.

برای جمع‌آوری اطلاعات این پژوهش از دو روش کتابخانه‌ای و میدانی استفاده شده که برای جمع‌آوری اطلاعات بخش نظری از روش کتابخانه‌ای و به‌منظور تدوین، توزیع و جمع‌آوری نتایج پرسشنامه در بخش کیفی از روش میدانی استفاده شده است.

تجزیه و تحلیل یافته‌ها

در این بخش، با استفاده از روش تحلیل داده بنیاد، ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌های الگوی مقابله با تروریسم مواد مخدر شناسایی شدند. ابزار گردآوری داده‌ها مصاحبه عمیق و نیمه‌ساختاریافته بود که با طرح پرسش‌هایی بین ۲۵ تا ۴۰ دقیقه انجام شد. برای بررسی مقدماتی ۴ سؤال مصاحبه در مصاحبه‌های انفرادی با مصاحبه‌شوندگان، استفاده شد. ضمن این‌که سؤال‌های فرعی دیگری نیز در کنار هر سؤال برای درک تجارب شرکت‌کنندگان در حین مصاحبه مطرح می‌شد. پژوهشگر در فرایند نمونه‌گیری از شرکت‌کنندگان، داده‌ها را مورد تحلیل قرار داد تا مواردی که ناقص بوده با دریافت اطلاعات جدید از شرکت‌کننده جدید کامل گردد. بعد از انجام ۱۲ مصاحبه، عوامل اصلی و فرعی در مصاحبه‌های قبلی

تکرار می‌شد و پژوهشگر به اشباع رسید. در حین مصاحبه به جمع‌آوری نظرات در مورد شاخص‌های مناسب برای تعیین عوامل مؤثر در الگوی مقابله با تروریسم مواد مخدر، پرداخته و عوامل اصلی و فرعی مورد نظر بررسی و نهایی شد. برای حصول اطمینان از روایی و به‌منظور اطمینان خاطر از دقت بودن یافته‌ها از دیدگاه پژوهشگر، از نظرات ارزشمند اساتید و افراد خبره و مطلع این حوزه استفاده و همچنین هم‌زمان از مشارکت-کنندگان در تحلیل و تفسیر داده‌ها کمک گرفته شد. برای محاسبه پایایی پرسشنامه بخش کیفی از روش پایایی بین دو کدگذار استفاده گردید. در مصاحبه با روش توافق درون موضوعی دو کدگذار، از یکی از اساتید مبارزه با مواد مخدر، دارای تخصص آماری و آشنا به کدگذاری درخواست شد تا به عنوان کدگذار ثانویه در پژوهش مشارکت کند. در ادامه محقق به‌همراه این همکار پژوهش، تعداد سه مصاحبه را کدگذاری و درصد توافق درون موضوعی که به عنوان شاخص پایایی تحلیل به‌کار می‌رود را محاسبه کرد که پایایی حاصل از دو کدگذار با توجه به محاسبات ۹۱ درصد به‌دست آمد که بیانگر پایایی مناسب پرسشنامه بود. برای تحلیل داده‌های کیفی از نرم افزار MAXQDA استفاده گردید.

جدول ۱: تحلیل محتوای مصاحبه‌ها و شناسایی کدهای باز (مفاهیم اصلی) و مقوله بندی آنها

مقوله های اصلی (ابعاد)	کدهای باز یا مفاهیم استخراج شده
همکاری بین بخشی در حوزه- های استقرار امنیت داخلی و پذیرش پیوند بین تروریسم و مواد مخدر	<ul style="list-style-type: none"> ◆ ایجاد بسترتبادل اطلاعات علمی و آموزشی بین رده های اطلاعاتی و امنیتی ◆ برگزاری ادوار آموزشی در سطوح (مقدماتی، میانی، تکمیلی) ◆ برگزاری نشست های موضوعی بر اساس اقدامات عملیاتی صورت گرفته ◆ تلاش در جهت ایجاد همگرایی بین جامعه اطلاعاتی در مقابله با تروریسم مواد مخدر ◆ ایجاد زیر ساخت های لازم به منظور استمرار همکاری های سازنده نظیر اشتراک داده ها ◆ همکاری اطلاعاتی در راستای مقابله با تروریسم مواد مخدر و روان گردان های نوظهور ◆ تقویت زیرساخت های مقابله ای کشور در حوزه مقابله با مواد مخدر و جرائم سازمان- یافته ◆ برگزاری همایش و گردهمایی های بین المللی و بهره گیری از تجارب پلیس و دستگاه- های اطلاعاتی کشورهای پیشرو در حوزه مبارزه با جرائم سازمان یافته و تروریسم مواد مخدر ◆ تقویت نیروهای رده های مقابله ای در حوزه های امنیت داخلی و ایجاد بسترهای پایدار

<ul style="list-style-type: none"> ◆ شناسایی مرتبطین شبکه های سازمان یافته تجارت غیر قانونی مواد مخدر در سطح کشور، منطقه و بین الملل ◆ ایجاد بانک اطلاعات مجرمین و متهمین مرتبط با جرایم سازمان یافته، مواد مخدری و امنیتی، تروریستی و اشتراک گذاری آن با دستگاه های ذیربط در حوزه ایجاد امنیت داخلی ◆ ایجاد ساز و کار حقوقی در راستای برطرف نمودن تعارض های احتمالی قوانین در حوزه تروریسم مواد مخدر ◆ ایجاد کمیته مشترک رده های پلیسی، اطلاعاتی، قضایی به منظور اتخاذ تصمیم در خصوص موارد مطروحه در حوزه جرایم سازمان یافته مرتبط با تروریسم مواد مخدر ◆ اشراف اطلاعاتی بر مکانیزم عمل شبکه های مافیایی و نیز تمرکز بر تراکنش های مالی آنان به منظور رصد و رهگیری مقوله های مرتبط با تروریسم مواد مخدر 	<p>بکارگیری توانمندی ها و ظرفیت ها به منظور پیاده سازی و اجرایی نمودن اقدامات مقابله ای در حوزه مبارزه با تروریسم مواد مخدر</p>
<ul style="list-style-type: none"> ◆ هماهنگی در خصوص انجام همکاری های مورد نیاز بین دستگاه های مسئول اطلاعاتی و پلیسی و کانالیزه نمودن دسترسی به اطلاعات مورد نیاز ◆ ایجاد ساز و کار واحد و مشترک برای انجام همکاری های دو یا چند جانبه تحت نظارت واحد ◆ بهره گیری از توانمندی های دستگاه های ذینفع در امر امنیت داخلی در راستای مقابله هدفمند و منسجم با جرائم سازمان یافته، تروریسم مواد مخدر ◆ ایجاد شبکه بر خط در حوزه تبادل اطلاعات قاچاقچیان مواد مخدر و روان گردان های نوظهور و سایر جرائم سازمان یافته و تروریستی 	<p>انتظام بخشی کارکردها در حوزه مبارزه با اقدامات مجرمانه مرتبط با جرائم بانندی و سازمان یافته مرتبط در حوزه تروریسم مواد مخدر</p>

برابر استنباط از داده ها و اطلاعات جدول شماره ۱، برای بررسی شاخص های اثرگذار مهم در عوامل مؤثر در تروریسم مواد مخدر، می بایست ابعادی چون ۱- همکاری های بین بخشی در حوزه های استقرار امنیت داخلی و پذیرش پیوند بین تروریسم و مواد مخدر ۲- تعامل و همکاری در راستای موضوعات ماموریتی مشترک بر اساس تروریسم مواد مخدر ۳- تبادل اطلاعات در خصوص اقدامات مجرمانه جرائم بانندی و سازمان یافته مرتبط با تروریسم مواد مخدر مدنظر قرارگیرد. در ادامه و در جهت کشف مولفه های مؤثر در تروریسم مواد مخدر و مقابله با جرایم سازمان یافته مواد مخدری، تحلیل محتوای مصاحبه ها نشان می دهد مولفه های مؤثر در امنیت داخلی و مقابله با جرایم سازمان یافته و تروریسم مواد مخدر، می بایست از ۷ منظر مورد توجه قرارگیرد. این مولفه ها از طریق تحلیل محتوای مصاحبه ها شناسایی، تعیین و در جدول شماره ۲ ارائه شده است.

جدول ۲: مولفه‌های ابعاد ۳گانه تحقیق

مؤلفه‌ها	مضامین یا ابعاد
تنظیم ساز و کار همکاری‌های مرتبط بر اساس سیاستگذاری‌های کلان امنیتی درخصوص تروریسم مواد مخدر و جرائم سازمان‌یافته	همکاری‌های بین بخشی در حوزه‌های استقرار امنیت داخلی و پذیرش پیوند بین تروریسم و مواد مخدر
کنشگری دستگاه‌های دارای مأموریت در حوزه تروریسم مواد مخدر و جرائم سازمان یافته	
بهره‌گیری از اصل تعامل مشترک در راستای نیل به اهداف مأموریتی در حوزه تروریسم مواد مخدر	
فرآیند تصویب، اصلاح و بازنگری قوانین در حوزه تروریسم مواد مخدر در راستای همکاری بین بخشی	به‌کارگیری توانمندی‌ها و ظرفیت‌ها به‌منظور پیاده‌سازی و اجرایی نمودن اقدامات مقابله‌ای در حوزه مبارزه با تروریسم مواد مخدر
ایجاد رویکرد هم‌افزایی دستگاه‌های اطلاعاتی - امنیتی و انتظامی با توجه به نگرش سازمان‌های متکثر غیرمتمرکز در حوزه موضوعات اطلاعاتی و امنیتی	
برقراری سامانه‌های مشخص به‌منظور تبادل اطلاعات بین دستگاه‌ها با رویکرد حس مسئولیت مشترک در مقابله با تروریسم مواد مخدر	انتظام بخشی کارکردها در حوزه مبارزه با اقدامات مجرمانه مرتبط با جرائم بانندی و سازمان یافته مرتبط در حوزه تروریسم مواد مخدر
کنشگری دستگاه‌های پلیسی، اطلاعاتی و امنیتی درخصوص مقابله با تروریسم مواد مخدر و جرائم سازمان یافته	

نتیجه‌گیری و پیشنهاد

تحقیق حاضر با هدف ارائه الگوی مقابله با تروریسم مواد مخدر انجام شد. به‌منظور شناخت بیشتر موضوع در زمینه عوامل مؤثر در مقابله با تروریسم مواد مخدر و جرائم سازمان‌یافته مواد مخدری، با بهره‌گیری از نظرات خبرگان، ابعاد و مولفه‌ها موثر شناسایی گردید. ابعاد اثرگذار مهم در مقابله با تروریسم مواد مخدر و جرائم سازمان‌یافته پس از سه مرحله کدگذاری در قالب سه بعد: ۱- همکاری‌های بین‌بخشی در حوزه‌های استقرار امنیت داخلی و پذیرش پیوند بین تروریسم و مواد مخدر ۲- به‌کارگیری توانمندی‌ها و ظرفیت‌ها به‌منظور پیاده‌سازی و اجرایی نمودن اقدامات مقابله‌ای در حوزه مبارزه با تروریسم مواد مخدر ۳- انتظام بخشی کارکردها در حوزه مبارزه با اقدامات مجرمانه مرتبط با جرائم

باندی و سازمان یافته مرتبط در حوزه تروریسم مواد مخدر خلاصه گردید. همچنین هفت مولفه تاثیرگذار در عوامل دخیل در تروریسم مواد مخدر، شناسایی و تعیین شد. در چارچوب ۳ بعد و ۷ مولفه به عنوان عوامل تاثیرگذار در عوامل مؤثر بر مقابله با تروریسم مواد مخدر از فرایند پژوهش کیفی شناسایی و تعیین شد. در مقایسه نتایج تحقیق حاضر با یافته‌های سایر تحقیقات، با عنایت به اینکه هیچ‌گونه پژوهش مشابهی مرتبط با موضوع این تحقیق یافت نگردید، لذا امکان مقایسه تحقیق با سایر پژوهش‌ها میسر نبود، لیکن نتایج تحقیقاتی که به نحوی با موضوع حاضر مرتبط بودند، ارائه شد. نتایج نهایی تحقیق حاضر که منجر به شناسایی و احصاء عوامل مؤثر بر مقابله با تروریسم مواد مخدر و جرایم سازمان یافته شد، می‌تواند از حیث نیاز مبرم به بررسی و وضع قوانین مقابله‌ای و همکاری‌های موثرتر در خصوص ایجاد امنیت داخلی پایدار با تاکید بر مقابله با این مقوله و نیز جرایم سازمان یافته مواد مخدری باشد. نتایج حاضر با تحقیقات موجود در پیشینه پژوهش بررسی و به شرح زیر ارائه می‌گردد:

در بحث همکاری‌های بین بخشی در حوزه‌های استقرار امنیت داخلی و پذیرش پیوند بین تروریسم و مواد مخدر و سیاستگذاری‌های کلان امنیتی به منظور قائل شدن پیوند بین تروریسم و مواد مخدر نتایج به دست آمده با تحقیقات حقانی و همکاران (۲۰۲۲)، آکانی (۲۰۲۲) و ذاکری (۱۳۹۸) هم‌راستا می‌باشد. در این خصوص حتی می‌توان به بخش‌هایی از پژوهش‌های صورت گرفته توسط میرکوشش و همکاران (۱۳۹۸)، مسکونی و همکاران (۱۳۹۸) نیز اشاره نمود. در خصوص بعد دوم؛ به کارگیری توانمندی‌ها و ظرفیت‌ها به منظور پیاده‌سازی و اجرایی نمودن اقدامات مقابله‌ای در حوزه مبارزه با تروریسم مواد مخدر نیز می‌توان به نتایج تحقیقات کریم‌زاده و فیض (۱۳۹۸)، دامیترا (۲۰۲۱)، آندرا (۲۰۱۹) و وپیری هانداکو (۲۰۱۹) اشاره نمود که تا حدودی هم‌راستایی در این خصوص وجود دارد. در خصوص بعد سوم؛ انتظام بخشی کارکردها در حوزه مبارزه با اقدامات مجرمانه مرتبط با جرائم باندی و سازمان یافته مرتبط در حوزه تروریسم مواد مخدر می-

توان به پژوهش‌های فری لیک (۲۰۱۸)، هورگان (۲۰۱۸)، جلالی و همکاران (۱۳۹۶)، سینک (۲۰۱۳)، جوشا استون (۲۰۱۳) و سایر تحقیقات اشاره نمود.

به طور کلی در حوزه مقابله با تروریسم مواد مخدر می‌بایست نهاد حاکمیتی مسئول در حوزه سیاست‌گذاری امنیتی اهمیت و وجود پیوند بین تروریسم و مواد مخدر را مستند بر موضوعات شرق کشور و رویدادهای ضدامنیتی سال ۱۴۰۱ و نیز ماه‌های ابتدایی سال ۱۴۰۲ بررسی و در نهایت راهبردهای مرتبط را ترسیم و براساس آنها تاکتیک‌های اجرایی و عملیاتی پیاده‌سازی گردد تا بتوان با دید امنیتی بر این موضوع تا حد زیادی فائق آمد. چراکه اهمیت این موضوع بیش از پیش حائز توجه بوده و اهتمام ویژه‌ای را می‌طلبد.

پیشنهاد

از آنجایی که سیاست‌های کلان درحوزه مواد مخدر درستاد مبارزه با مواد مخدر طراحی و اتخاذ می‌گردد و رده‌های مقابله‌ای نیز در حوزه موضوعات مواد مخدری می‌بایست با ستاد در حوزه‌های مختلف ارائه عملکرد، مقابله و... همکاری و تعامل داشته باشند، لذا موارد زیر به عنوان نقطه نظر و پیشنهاد ارائه می‌گردد:

- ✓ سمت‌دهی به سیاست‌گذاری امنیتی در حوزه تروریسم مواد مخدر مبتنی بر عملکرد رده‌های مقابله‌ای
- ✓ تبعیت از الگوی موصوف به‌منظور چارچوب راهگشا در مقوله تروریسم مواد مخدر و به‌طور کلی تامین مالی تروریسم
- ✓ حرکت راهبردی به‌سوی رسیدن به وحدت گفتمانی درحوزه مقابله با تروریسم مواد مخدر
- ✓ تعامل و همکاری سازنده در رسیدن به اهداف ترسیم و اجتناب از موازی‌کاری در موارد عملیاتی
- ✓ اشتراک‌گذاری اطلاعات و داده‌های جمع‌آوری شده به‌منظور تقاطع‌گیری و بهره‌برداری سایر سازمان‌ها از اطلاعات مورد اشاره.

فهرست منابع و مآخذ

الف. منابع فارسی

- قرآن کریم (۱۳۹۹)، مترجم: حسین انصاریان، تهران، نشر یوشا.
- نهج البلاغه (۱۳۸۷)، شریف الرضی، محمد حسین، مجموعه فرمایشات حضرت علی (ع)، مترجم: محمد دشتی، قم، نشر الهادی.
- الهویی نظری، حمید و امیر، فامیل زوارجلالی (۱۳۹۶)، *مسئولیت بین‌المللی دولت‌های تأمین‌کننده مالی تروریسم*، فصلنامه مطالعات حقوق عمومی، دوره ۴۷، شماره ۳، ۷۴۶-۷۲۵.
- https://jpls.ut.ac.ir/article_63757.html
- جلالی، محمود؛ حیدرقلی‌زاده، جعفر و مقیمی، مهدی (۱۳۹۶)، *تروریسم مواد مخدری و رویکرد پیشگیرانه حقوقی جهانی و جمهوری اسلامی ایران در مقابله با آن*، فصلنامه مطالعات سیاسی سال دهم، شماره ۳۷، ۱۴۴-۱۲۵. <https://sid.ir/paper/161274/fa>
- حایک، علی؛ رضانی، احمد؛ مرادی، مریم؛ میرعباسی، سیدباقر و صادقی، محمد (زمستان ۱۳۹۸)، *تحلیل تروریسم در منطقه خاورمیانه از منظر حقوق اسلام و حقوق بین‌الملل*، فصلنامه نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی، سال دوازدهم، شماره اول، ۵۴۹-۵۲۸.
- <https://www.sid.ir/paper/519242/fa>
- حیدرقلی‌زاده، جعفر؛ بیگی، جمال و مطلبی، مسعود (۱۳۹۶)، *دگردیسی مفهومی تروریسم از منظر حقوق بین‌الملل*، دوفصلنامه مطالعات حقوق بشر اسلامی، سال ششم، شماره ۱۲، بهار و تابستان، ۱۵۸-۱۰۱. <http://ensani.ir/file/download/article/20180416093636-9840-73.pdf>
- حیدرقلی‌زاده، جعفر (۱۳۹۱)، *تحول مفهوم تروریسم در حقوق بین‌الملل*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته حقوق بین‌الملل، دانشگاه آزاد اسلامی واحد مراغه.
- دردریان، جمیز (۱۳۸۲)، *گفت‌وگو تروریستی: نشانه‌ها، دولت‌ها و نظام‌های خشونت سیاسی جهانی*، ترجمه وحید بزرگی، تهران: نشر نی.
- ذاکری، مهدخت (۱۳۹۸)، *گزارش نارکو تروریسم، تهدیدی مشترک علیه امنیت انسانی و ملی کشورهای جنوب غرب آسیا*، مرکز بررسی‌های استراتژیک ریاست جمهوری.
- ساعد، نادر (۱۳۹۰)، *تروریسم و حقوق بشر*، تهران: نشر دادگستر.
- سلیمی ترکمانی، حجت (۱۳۹۷)، *تروریسم و نظام عدالت کیفری*، پژوهشنامه حقوق کیفری، سال ۹، شماره ۲، ۲۰۹-۱۸۳.
- https://jol.guilan.ac.ir/article_3141_4d2b892d11002cc3bdbc84f4a5b50055.pdf
- صرامی، حمید (۱۳۹۷)، *سخن اول (مقدمه فصلنامه)*، فصلنامه سلامت اجتماعی و اعتیاد، شماره ۱۹.

<https://www.magiran.com/volume/137472>

- عارفی مسکونی، محمد؛ نجفی توانا، علی و شاملو، باقر (۱۳۹۸)، *تأثیر قاچاق مواد مخدر بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران*، فصلنامه پژوهش های سیاسی جهان اسلام، سال نهم، شماره سوم، ۱۰۵-۱۲۳
<https://www.sid.ir/paper/518616/fa>
 - علیزاده، عظیم (۱۴۰۰)، *تعیین مولفه های موثر در آینده پژوهی راهبردی امنیت داخلی*، فصلنامه علمی امنیت ملی، سال ۱۲، شماره ۴۶، ۲۳۲-۲۰۳
https://ns.sndu.ac.ir/article_2368_0c0519b669108d8d3df3a51915b0ca7f.pdf
 - غالی، پترس (۱۳۸۲)، *سازمان ملل متحد و اقدامات جامع حقوقی برای مبارزه با تروریسم بین المللی*، ترجمه قاسم زمانی، تهران: نشر نی.
 - کرم زاده، سیامک و فیض، زهرا (۱۳۹۸)، *قاعده نفی سبیل و الحاق ایران به کنوانسیون بین المللی مقابله با تأمین مالی تروریسم*، فصلنامه پژوهشی - تطبیقی حقوق اسلام و غرب، سال ۶، شماره ۲، ۸۷-۱۱۸
https://csi.wqom.ac.ir/article_1430
 - مبلغی، عبدالمجید (۱۳۸۹)، *درآمدی بر تروریسم پژوهی (رویکردها، تعاریف، موضوع شناسی فقهی)*، قم: نشر پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی.
 - میرکوشش، امیر هوشنگ و شریف زاده، زهرا (۱۳۹۸)، *نارکو تروریسم و تأثیر آن بر چند جانبه گرایی کشورهای آسیای مرکزی*، فصلنامه سیاست و روابط بین الملل، سال سوم، شماره ۶، ۲۱۲-۱۸۹
https://jpir.journals.umz.ac.ir/article_2741.html
 - میرمحمدصادقی، حسین (۱۳۸۸)، *حقوق کیفری اختصاصی جرایم علیه امنیت و آسایش عمومی*، تهران: نشر میزان.
 - نجومی، صابر (۱۳۸۷)، *مطالعه تطبیقی مفهوم تروریسم از دیدگاه اسلام و حقوق بین الملل*، پایان نامه کارشناسی ارشد رشته حقوق بین الملل، تهران، دانشگاه علامه طباطبائی.
 - ویسی، هادی و محمدی نژاد، شهناز (۱۳۹۴)، *تأثیر مواد مخدر بر امنیت اجتماعی*، فصلنامه جغرافیا و توسعه، شماره ۴۲، ۱۰۷-۱۲۶
- <https://ensani.ir/file/download/article/20160515141208-9505-239.pdf>

ب. منابع انگلیسی

- Akanni O John(2022), Mathematical assessment of the role of illicit drug use on terrorism spread dynamics, Springer Berlin Heidelberg publication, Journal of Applied Mathematics and Computing, Volume68.
<https://scholar.google.com/citations?user=xQJFYmIAAAAJ&hl=en>.
- Aston, Joshua (2013), NARCO-TERRORISM – A CRITICAL STUDY.

- Bagley, B.M. (1997). Drug trafficking research in the Americas: An annotated bibliography. Coral Gables, FL: North South Centre Press.
- Bjernehed, Emma (2004), Narco-Terrorism: The Merger of the War on Drugs and the War on Terror, Routledge Taylor & Francis.
- Dolan ,Chris J.(2005), United States' Narco-Terrorism Policy: A Contingency Approach to the Convergence of the Wars on Drugs and Against Terrorism, University of Central Florida.
- Dumitru-Mihai LUCA& Gabriel CĂRIMAN (2021), the economic cost of terrorism at European Union level, Easy Chair Preprint, NO 5024.
- Horgan, John; Shortland, Neil& Abbasciano, Suzette(2018), Towards a Typology of Terrorism Involvement: A Behavioral Differentiation of Violent Extremist Offenders, Journal of Threat Assessment and Management, Vol. 5, No. 2, 84–102, <http://dx.doi.org/10.1037/tam0000102>.
- Joshua D. Freilich, Jeff Gruenewald and Marissa Mandala(2018), Situational Crime Prevention and Terrorism, Criminal Justice Policy Review, 2019, Vol. 30(9) 1283–1311, sagepub.com/journals-permissions. DOI: 10.1177/0887403418805142, journals.sagepub.com/home/cjp.
- Koiremba Singh, Ningthoujam & Nunes, William (2013). Drug Trafficking and Narco-terrorism as Security Threats: A Study of India's North-east. Indian Council of World Affairs (ICWA) SAGE Publications: Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington DC.
- Milad Haghania, Erica Kuligowski, Abbas Rajabifardc, PeterLentinid(2022), Fifty years of scholarly research on terrorism: Intellectual progression, structural composition, trends and knowledge gaps of the field, International Journal of Disaster Risk Reduction, Volume 68, January 2022, 102714. <https://doi.org/10.1016/j.ijdrr.2021.102714>.
- Prihandoko, Muhamad Syauqillah,(2019), Pattern of Pro-Isis Terrorist Financing In Indonesia: Study About The Santoso Group, Universitas Indonesia, Jakarta. DOI 10.4108/eai.6-11-2019.2297306.
- Villa, Andrea (2019), Combating Narco-terrorism, University of Miami School of Law Institutional Repository.